

- *Про науково-освітній інтернет-портал «Тарас Шевченко» (доповідач — член-кореспондент НАН України С.О. Довгий)*
- *Про стан і перспективи розвитку видавничої діяльності Національної академії наук України (доповідач — академік НАН України Я.С. Яцків)*
- *Про нагородження відзнаками НАН України та Почесними грамотами НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України (доповідач — академік НАН України В.Ф. Мачулін)*
- *Кадрові та поточні питання*

ІЗ ЗАЛИ ЗАСІДАНЬ ПРЕЗИДІЇ НАН УКРАЇНИ

20 грудня 2013 року

Учасники чергового засідання Президії НАН України заслухали доповідь директора Інституту телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України, президента Національного центру «Мала академія наук» члена-кореспондента НАН України **Станіслава Олексійовича Довгого** про **науково-освітній інтернет-портал «Тарас Шевченко»**, в якій було докладно представлено й наочно продемонстровано напрацювання щодо цього надзвичайно важливого й актуального для України проекту.

Представлення у світовому інформаційному просторі сучасними засобами інформатики історичної та культурної спадщини українського народу — одне з головних завдань сьогодення. Цей міждисциплінарний проект підтримали Президент України В.Ф. Янукович і Кабінет Міністрів України, і для проведення робіт було виділено цільові кошти. Розроблення порталу здійснюється зусиллями Національного центру «Мала академія наук» у співпраці з Інститутом телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України, Інститутом літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, Інститутом кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України, Національним технічним університетом України «Київський політехнічний інститут» та Національним музеєм Тараса Шевченка за активної участі інших установ відділень історії, філософії та права й літератури, мови та мистецтвознавства НАН України.

Принципи, закладені в основу порталу, відповідають сучасним тенденціям розвитку глобального інформаційного суспільства — створенню знанне-орієнтованих технологій та мережевих розподілених структур.

У виконанні проекту задіяно близько 1000 осіб. Обсяг інформації, що викладатиметься на порталі, величезний. Її збирають з усіх можливих джерел, накопичують, редагують, опрацьовують і зберігають у базі даних. Це потребує використання

не лише сучасних високопродуктивних потужних комп'ютерних систем з великими сховищами даних (академічний сегмент національної грид-системи і суперкомп'ютерного комплексу «СКІТ»), а й принципово нових складних математичних моделей, системотехнічних рішень, знанне-орієнтованих інформаційних технологій та опрацювання проблеми системної інтеграції знань.

На порталі передбачено реалізацію різних сервісів для роботи з накопиченою базою даних (знань), таких як мапа відображення місць, пов'язаних із життям і творчістю Тараса Шевченка, віртуальні тури ними, рукописи «в оригіналі» та з транскриптом текстів. Технологічна платформа інтернет-порталу дає змогу поєднувати різні типи файлів (відео, аудіо, рукопис, документ, наукова праця, посилання на іншу додаткову інформацію), здійснювати інтерактивний розширений пошук за обраними критеріями.

Портал надасть доступ до більш як 100 тис. сторінок збірників, листів, зображень, оригіналів документів, оцифрованих з високою якістю, що до того ж міститимуть відповідні текстові транскрипти. Зібрання оцифрованих оригіналів, що існують в єдиному екземплярі, є одним з пріоритетних напрямів роботи з контентною частиною проекту. Заплановано створення мобільної версії порталу з наданням можливості всім зацікавленим особам брати участь у розвитку проекту. Інтеграція із соціальними мережами уможливить спілкування користувачів безпосередньо на порталі. Передбачено адаптацію для людей з вадами зору. Відображення звукового ряду мовою жестів дасть змогу користуватися порталом людям з вадами слуху.

Цей проект дозволить озброїти шевченкознавство новою сучасною комп'ютерною технологією вивчення різних аспектів спадщини Т.Г. Шевченка, його впливу на суспільне оточення, історичні події, сучасність та майбутнє. Онтологію життя Тараса Шевченка можна використовувати в різних аспектах світової суспільної діяльності (освітнянські процеси, наукові дослідження, національна культура тощо).

Організація й керування інформаційними ресурсами в середовищі системи ґрунтуються на понятті «категорія» як ключовому способі організації інформації, побудованому на принципах і положеннях сучасної філософії, кібернетики, інформатики та синергетики. Семантичне поєднання категорій і класів формується на основі врахування міждисциплінарних взаємозв'язків, які забезпечують структурування та актуалізацію інформації.

В обговоренні доповіді взяли участь академік НАН України Б.Є. Патон, заступник академіка-секретаря Відділення інформатики НАН України, директор Інституту програмних систем НАН України академік НАН України П.І. Андон, академік-секретар Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України, директор Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України академік НАН України М.Г. Жулинський, завідувач кафедри інформаційно-телекомунікаційних мереж НТУУ «КПІ» доктор технічних наук, професор Л.С. Глоба.

У виступах було наголошено, що соціальна вага і значущість таких проектів є незаперечними, тому зазначені дослідження потребують подальшого розвитку та всебічної підтримки. Практичне втілення подібних проектів загальнонаціонального значення стало можливим завдяки наявності в Академії сучасних інформаційних напрацювань. Слід продовжити розроблення мережевих інтелектуальних інформаційних технологій і математичних методів.

З огляду на те, що такі інформаційні системи суттєво змінюють технологічну базу проведення дослідницької та освітянської діяльності, і враховуючи рівень результатів, отриманих під час створення порталу «Тарас Шевченко», напрацьовані підходи було визначено базовими, а інформаційно-технологічну платформу — типовою для представлення даних.

Виступи в обговоренні засвідчили, що потреба в реалізації подібних проектів зростатиме і в майбутньому, а результати й позитивний досвід слід узагальнювати, використовуючи в подальшій роботі, зокрема під час підготовки Великої української енциклопедії.

Необхідно домогтися належного фінансового забезпечення цього проекту для його реалізації саме до 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка.

* * *

Далі учасники засідання заслухали доповідь голови Науково-видавничої ради (НВР) НАН України академіка НАН України **Ярослава Степановича Яцківа** на тему «**Стан і перспективи розвитку видавничої діяльності Національної академії наук України**».

Основним напрямом видавничої діяльності НАН України є оприлюднення результатів наукових досліджень у книжкових та періодичних виданнях, сприяння підвищенню ефективності наукової комунікації та популяризації здобутків учених. У 2006–2012 рр. установами НАН України видано понад 6 тис. назв наукових книг, з них майже 4,4 тис. монографій і понад 1,7 тис. — неперіодичних збірників наукових праць.

Значну частину книг видано на виконання державного замовлення на підготовку та випуск видавничої продукції НАН України. У межах напрямку «Енциклопедичні видання» сьогодні здійснюється 7 проектів: «Енциклопедія історії України» в 10 томах, 9 з яких вже побачили світ; «Енциклопедія сучасної України» в 25 томах (видано 12); 6-томна «Шевченківська енциклопедія», видання якої планується завершити до 2014 р. (нині виготовлено оригінал-макети 1–4-го томів, поліграфічне виконання здійснюватиметься в межах загальнодержавної програми «Українська книга», якою опікується Держкомтелерадіо України); готуються «Франківська енциклопедія» в 5 томах, «Історія української літератури» у 12 томах і 3-томна «Енциклопедія міжнародного права».

На жаль, випуск такого суспільно значущого видання, як «Словник української мови», гальмується через низку проблем з організації підготовки робіт в Українському мовно-інформаційному фонді НАН України. З 12 запланованих томів випущено лише три.

Підготовку та випуск продукції за напрямом «Наукові видання» здійснюють два акаде-

мічних видавництва: Державне підприємство «Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» та Видавничий дім «Академперіодика», внесок яких у загальний обсяг книговидавання впродовж останніх років поволі збільшувався. Так, у 2012 р. кількість випущених ними назв книжкових видань становила понад 8 % від загальноакадемічної річної кількості, тоді як у 2009 р. — 6 %.

Головний напрям діяльності видавництва «Наукова думка» — випуск фундаментальних та узагальнювальних наукових монографій українських учених, творів класиків вітчизняної літератури. Загалом з 2006 по 2012 р. «Наукова думка» видала понад 400 назв книг, у тому числі 299 за державним замовленням за проектами «Наукова книга», «Наукова книга. Молоді вчені», «Наукові переклади», «Вибрані праці учених НАН України».

Основний загальноакадемічний видавничий проект «Наукова книга» функціонує з 2001 р. Відтоді світ побачили понад 290 монографій, з яких 220 — протягом звітного періоду. В 2009 р. з цього проекту було виокремлено два дочірніх проекти: «Наукова книга. Молоді вчені» та «Українська наукова книга іноземною мовою». На сьогодні за проектом «Наукова книга. Молоді вчені» випущено 20 книг.

Видавництво щороку проводить всеукраїнську науково-практичну конференцію «Українська наукова термінологія».

Труднощі, з якими стикається у своїй роботі «Наукова думка», передусім пов'язані з нестачею обігових коштів, постійним зростанням цін на поліграфічні послуги та відсутністю розгалуженої мережі розповсюдження наукової літератури — додруковування тиражу коштує дорого, а реалізуються книги надто повільно.

Діяльність Видавничого дому «Академперіодика» НАН України спрямована на підготовку та випуск періодичних і книжкових видань. Нині «Академперіодика» видає понад 40 назв наукової періодики. Важливе місце відведено випуску загальноакадемічних журналів «Вісник Національної академії наук України», «Доповіді Національної академії наук України», «Наука та інновації», «Космічна наука та

технології», а також виконанню Програми підтримки журналів НАН України. Ця програма охоплює вже третину журналів, до складу засновників яких входить НАН України (у 2012 р. — 24 видання, 140 номерів загальним тиражем понад 20 тис. примірників). Програму започатковано з ініціативи НВР НАН України у 2004 р. і затверджено розпорядженням Президії НАН України від 04.02.2009 № 50. До неї включено журнали, що перевидаються англійською мовою, видання гуманітарного профілю, а також ті, що спрямовані на висвітлення ролі фундаментальної науки у впровадженні інноваційних моделей розвитку в Україні. Подальше розширення програми й залучення до неї більшої кількості академічних журналів уповільнюється через низькі темпи розбудови поліграфічного комплексу НАН України на базі Видавничого дому «Академперіодика».

Другий важливий напрям діяльності «Академперіодика» — випуск наукової, довідкової, науково-популярної та навчальної літератури. За період з 2006 по 2012 р. видано понад 180 книг, зокрема за проектом «Українська наукова книга іноземною мовою» (11 назв) та в межах серії «Наука для всіх» (11 назв).

Водночас «Академперіодика» як наукова установа є базовою організацією Науково-видавничої ради НАН України і поліграфічною базою Академії, для розвитку якої Президія НАН України докладає значних зусиль.

У 2004 р. з метою створення в Академії повного видавничого циклу було ухвалено рішення щодо передання Видавничому дому «Академперіодика» НАН України частини виробничих приміщень Інституту технічної теплофізики НАН України. Проте для повноцінної діяльності Видавничого дому потрібно ще завершити капітальний ремонт цього приміщення та його переобладнання під видавничо-поліграфічний комплекс. Виконання зазначених робіт уповільнюється через брак фінансування.

У 2005 р. відповідно до рішення Президії НАН України у Видавничому домі «Академперіодика» було створено групу науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України. Її першочерговим завданням є

дослідження видавничої діяльності Академії та каталогізація видавничої продукції. Крім того, група забезпечує поточну роботу НВР НАН України, пов'язану з виконанням доручень Уряду країни й керівництва Академії, а також формуванням і виконанням державного замовлення на підготовку та випуск видавничої продукції НАН України. В обов'язки групи входить також постійний розвиток і поточне оновлення інформаційного веб-ресурсу НВР НАН України «Наукові публікації та видавнича діяльність», розміщеного на загальноакадемічному порталі.

Починаючи з 2009 р. Видавничий дім «Академперіодика» НАН України започаткував щорічні науково-практичні конференції для членів редакційних колегій, працівників редакцій та видавничих підрозділів наукових установ «Наукова періодика: традиції та інновації».

У листопаді 2005 р. з метою підвищення ролі книгарень НАН України, залучених до системи книгорозповсюдження видань наукових установ НАН України, а також удосконалення шляхів інформування широкого читацького загалу про наукові книги Президія НАН України ухвалила рішення (постанова від 11.11.2005 № 236) про створення книготорговельного об'єднання Корпорація «Академкнига» НАН України. До її складу ввійшли два магазини: «Академкнига» та підприємство-книгарня видавництва «Наукова думка». Для створення єдиної інформаційної системи «Академічна книга» організовано телефонну та віртуальну довідкову службу щодо наявності книжкових видань на ринку України. Корпорація бере участь у конференціях та інших академічних заходах з метою рекламування і розповсюдження наукової літератури. У рамках роботи Ради з книговидання МААН налагоджено тісну співпрацю з книготорговельною організацією РАН «Академкнига».

Проте ефективність роботи Корпорації невисока. Це спричинено тим, що діяльність із продажу наукової літератури є нерентабельною через постійне зростання цін на книги, зниження купівельної спроможності населення, відсутність державної підтримки у відродженні мережі книгорозповсюдження.

Розповсюдження періодичних і книжкових видань НАН України здійснює передплатне агентство «Укрінформнаука», яке плідно співпрацює з агентством «Інформнаука» у Москві та низкою аналогічних агентств країн СНД, бере участь у міжнародних виставках, пропонує оформлення передплати на періодичні видання академії наук — членів МААН, а також Всеросійського інституту наукової і технічної інформації та Інституту наукової інформації з суспільних наук РАН. Каталог «Укрінформнауки» пропонує до передплати 85 журналів НАН України. Поступово кількість передплатників збільшується, однак усе ж залишається незначною. Більшість потенційних читачів наукової літератури зацікавлена в отриманні електронних версій видань, тож на часі створення ефективного академічного ресурсу з їх продажу.

Національна академія наук України є співзасновником 87 наукових журналів, науково-популярного журналу «Світогляд», Українського реферативного журналу «Джерело» в 4 тематичних серіях, 42 збірників наукових праць. Установи НАН України самостійно видають ще близько 150 наукових журналів та збірників з різною періодичністю.

Закордонні видавничі компанії перевидують англійською мовою 21 журнал НАН України. Ще 10 академічних журналів виходять англійською в Україні: їх готують і випускають установи НАН України. Деякі з цих журналів мають лише англійську версію, в інших — англійська та україномовні версії виходять паралельно. Імпакт-фактор мають 18 академічних журналів, ще 3 очікують на одержання першого показника. Приємно відзначити, що серед таких видань — «Доповіді Національної академії наук України». База даних Scopus індексує понад 40 академічних журналів. Щоправда, частину з них зареєстровано як журнали закордонних видавців, оскільки з минулого року Scopus припинив індексування національних версій періодичних видань за наявності англійської версії.

В обговоренні доповіді взяли участь академік НАН України Б.Є. Патон, генеральний директор Державного підприємства «Науко-

во-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України» кандидат біологічних наук І.Р. Алексеєнко, директор Видавничого дому «Академперіодика» НАН України кандидат біологічних наук О.Г. Вакаренко. У виступах було зазначено, що науково-видавнича діяльність є одним із основних статутних завдань Академії з оприлюднення результатів наукових досліджень та визначення стратегічних напрямів її подальшого розвитку. З огляду на загальносвітові тенденції щодо значущості наукометричних показників академічна науково-видавнича діяльність має якнайшвидше адаптуватися до нових умов.

У подальшій діяльності НВР НАН України слід передбачити заходи, спрямовані на стимулювання вчених до публікацій у закордонних виданнях, активніше впровадження іноземних мов у вітчизняних наукових публікаціях, а також на надання організаційної та фінансової підтримки у випуску видань молодих учених. Першим кроком до цього має бути поліпшення методичної та організаційної роботи у видавничій сфері.

Важливим є також якнайширше представлення результатів вітчизняних наукових досліджень у формі, доступній світовій науковій спільноті. Для цього необхідно максимально розширити випуск електронних версій журналів і книг, забезпечити наявність наукових видань НАН України у міжнародних базах даних та системах цитування наукової літератури. Для розв'язання проблем розповсюдження наукових журналів і розширення читачької аудиторії журналам НАН України потрібно також якомога більше використовувати можливості електронного середовища. Крім того, вкрай необхідно модернізувати в найближчі строки науково-видавничий комплекс НАН України та впровадити передові інформаційно-комунікаційні технології на базі єдиного видавничого центру.

* * *

Президія НАН України заслухала також інформацію про основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних

досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 рр., про відзначення 75-річчя від дня заснування Інституту органічної хімії НАН України.

* * *

Крім того, Президія НАН України ухвалила низку організаційних і кадрових рішень.

Відзнакою НАН України «За наукові досягнення» нагороджено:

- директора Інституту проблем математичних машин і систем НАН України члена-кореспондента НАН України **Морозова Анатолія Олексійовича** з нагоди 50-річчя від дня заснування Інституту.

Відзнакою НАН України «Талант, натхнення, праця» нагороджено:

- старшого наукового співробітника Інституту проблем математичних машин і систем НАН України кандидата фізико-математичних наук **Терлецьку Катерину Валеріївну** з нагоди 50-річчя від дня заснування Інституту.

Почесною грамотою Президії НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України нагороджено:

- працівників Інституту проблем математичних машин і систем НАН України — заступника директора **Шелудька Василя Васильовича**; головного бухгалтера **Башинську Тетяну Володимирівну**; завідувача планово-виробничого відділу **Цюпу Людмилу Іванівну**; старшого наукового співробітника **Білецького Броніслава Олексійовича**; старшого наукового співробітника кандидата технічних наук **Майстренко Світлану Яківну**; наукового співробітника **Аронову Надію Григорівну**; керівника редакції **Тимчик Світлану Григорівну** з нагоди 50-річчя від дня заснування Ін-

ституту й за багатолітню сумлінну працю, вагомі професійні здобутки та особистий внесок у розроблення і впровадження автоматизованих систем різного призначення, засобів обчислювальної техніки і систем їх програмного забезпечення.

Подякою НАН України відзначено:

- працівників Інституту проблем математичних машин і систем НАН України — завідувача відділу доктора технічних наук **Стрельнікова Валерія Павловича**; завідувача відділу доктора технічних наук **Різника Олександра Михайловича**; завідувача відділу кандидата фізико-математичних наук **Железняка Марка Йосиповича** з нагоди 50-річчя від дня заснування Інституту й за багатолітню сумлінну працю, вагомі професійні здобутки та особистий внесок у розроблення і впровадження автоматизованих систем різного призначення, засобів обчислювальної техніки і систем їх програмного забезпечення;

- співробітників Навчального центру Інституту ядерних досліджень НАН України — керівника Центру кандидата фізико-математичних наук **Гаврилюка Віктора Івановича**, заступника керівника кандидата біологічних наук **Романову Олену Петрівну**, молодшого наукового співробітника **Драпей Сергія Станіславовича**, провідного інженера **Гаврилюк-Буракову Ганну Вікторівну**; співробітників ННЦ «Харківський фізико-технічний інститут» — заступника генерального директора **Михайлова Валерія Олексійовича**, заступника начальника відділення **Кузнєцову Тамару Юхимівну**, а також провідного інженера Інституту ядерних досліджень НАН України **Левіну Олену Олександрівну** з нагоди 20-річчя від часу розгортання в НАН України робіт із забезпечення фізичного захисту ядерних установок і ядерних матеріалів;

- директора СП «Макрохем-Україна» **Шпака Валентина Миколайовича** за особистий внесок в організацію захисту матеріальних цінностей установ НАН України, високий професіоналізм та відповідальність.